

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 3. února 2022 ve věci 66328/14 – N. M. a ostatní proti Francii

Senát páté sekce Soudu jednomyslně shledal porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě vzhledem k tomu, že retroaktivní zásah do majetku stěžovatelů nelze považovat za „stanovený zákonem“ ve smyslu článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě. Soud nemohl dospět ani k závěru, že by zákonnost zásahu vyplývajícího z použití zákona, který vyloučil zahrnutí nákladů spojených s postižením dítěte do náhrady škody, mohla být založena na ustálené judikatuře vnitrostátních soudů. Dle Soudu s ohledem na zásady francouzského obecného práva a ustálenou judikaturu v oblasti odpovědnosti mohli stěžovatelé legitimně očekávat, že budou moci získat náhradu škody odpovídající nákladům na péči o své postižené dítě od momentu, kdy došlo ke škodě, což bylo v tomto případě v okamžiku narození dítěte.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost se týká zamítnutí nároků rodičů (prvních dvou stěžovatelů), kteří před vnitrostátními soudy požadovali náhradu škody, včetně náhrady specifických nákladů, vyplývajících z postižení jejich dítěte (třetího stěžovatele). K uvedené situaci došlo poté, co nemocnice v průběhu těhotenství na návrh stěžovatelky uskutečnila prenatální diagnostiku, která neodhalila u jejího plodu žádnou anomálii. V prosinci 2001 se však stěžovatelce narodil syn se souborem malformací známých jako „syndrom VACTERL“. Následný znalecký posudek dospěl k závěru, že při posouzení ultrazvukových snímků pořízených během těhotenství došlo k pochybení, které způsobilo, že stěžovatelce nebyly poskytnuty úplné informace o jejím těhotenství a plodu.

První dva stěžovatelé podali v červnu 2006 u správního soudu žalobu proti nemocnici, v rámci které požadovali náhradu škody, a to včetně náhrady nákladů spojených s postižením jejich dítěte. V mezidobí, tj. v době po narození dítěte, ale před podáním žaloby, však vstoupil v účinnost zákon ze dne 4. března 2002. Tímto zákonem došlo k novelizaci právní úpravy promítnuté v článku L. 114-5 zákona o sociální péči a rodině (dále jen „CASF“). Uvedená právní úprava vyloučila, aby do náhrady škody byla zahrnuta i náhrada nákladů spojených s postižením dítěte, které nebylo zjištěno během těhotenství. Správní soud však rozhodl, že nová právní úprava se v předmětném případě nepoužije, jelikož tím, že z náhrady škody rodičů vyloučila výdaje vyplývající z postižení dítěte, nepřiměřeně ovlivnila nároky na náhradu škody, které mohli rodiče dítěte legitimně očekávat vůči odpovědné osobě před vstupem uvedeného zákona v účinnost. V rámci odvolacího řízení odvolací správní soud rovněž vyloučil použití ustanovení článku L. 114-5 CASF, a to na základě rozhodnutí Ústavní rady z roku 2010, kterým došlo ke zrušení přechodných ustanovení k uvedenému zákonu. Navíc potvrdil, že zaviněné jednání nemocnice bylo přímou příčinou škody, kterou rodiče utrpěli.

Státní rada v rámci rozhodování o kasačních opravných prostředcích však rozhodnutím z března 2014 dospěla k závěru, že článek L. 114-5 CASF je použitelný na projednávaný spor. Stěžovatelé totiž podali žalobu na náhradu škody až po 7. březnu 2002, což bylo datum, kdy vstoupil v účinnost zákon ze dne 4. března 2002. V rámci posouzení, zda došlo k porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě, Státní rada konstatovala, že tím, že stěžovatelé nezhájili řízení před 7. březnem 2002, neměli k tomuto dni nárok na náhradu škody, který by sám o sobě představoval majetek ve smyslu článku 1 Protokolu č. 1. Při rozhodování o odpovědnosti nemocnice Státní rada sice vyloučila přiznání náhrady škody dítěti, uznala však existenci příčinné souvislosti mezi újmou rodičů a zaviněným jednáním nemocnice při provádění ultrazvukového vyšetření, které jim znemožnilo zjistit vážný a nevyléčitelný stav nenarozeného dítěte. Státní rada navíc uvedla, že ustanovení článku L. 114-5 CASF zakazovalo zahrnout mezi odškodnitelnou újmu rodičů náklady vyplývající z postižení jejich dítěte, které nebylo zjištěno během těhotenství. Rodičům však přiznala náhradu nemajetkové újmy ve výši 80 000 EUR.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 1 PROTOKOLU Č. 1 K ÚMLUVĚ

První dva stěžovatelé před Soudem zpochybnili způsob, jakým Státní rada ve svém rozhodnutí z března 2014 použila ustanovení článku L. 114-5 CASF. Vyloučením náhrady nákladů na péči o postiženého syna totiž podle stěžovatelů došlo k zásahu do jejich práva na pokojné užívání majetku v rozporu s článkem 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

a) K přijatelnosti

Soud nejprve posuzoval přijatelnost projednávané věci, přičemž připomněl svou předcházející judikaturu (*Maurice proti Francii*, č. 11810/03 a *Draon proti Francii*, č. 1513/03, rozsudky velkého senátu ze dne 6. října 2005). Podle ní může stěžovatel namítat porušení článku 1 Protokolu č. 1 pouze v rozsahu, v jakém se sporná rozhodnutí týkají jeho „majetku“ ve smyslu tohoto ustanovení, přičemž mezi „majetek“ lze zahrnout i aktiva, včetně pohledávek. Aby bylo možné pohledávku kvalifikovat jako „majetek“ v rozsahu článku 1 Protokolu č. 1, musí držitel pohledávky prokázat, že má dostatečný základ ve vnitrostátním právu, například prostřednictvím ustálené judikatury soudů. Jakmile je uvedena skutečnost prokázána, je možné se zabývat pojmem „legitimní očekávání“.

Soud v této souvislosti odkázal na věc *Pressos Compania Naviera S.A. a ostatní proti Belgii* (č. 17849/91, rozsudek ze dne 20. listopadu 1995) týkající se nároků na náhradu škody plynoucí z leteckých nehod, ve které bylo tvrzeno, že škoda vznikla nedbalostí belgických pilotů. Soud na základě způsobu, jakým by byla pohledávka posuzována podle vnitrostátního práva ve světle ustálené judikatury belgických soudů, rozhodl, že stěžovatelé mohli tvrdit, že mají „legitimní očekávání“, že jejich nároky v souvislosti s dotčenými nehodami budou uspokojeny. Takto stanovené „legitimní očekávání“ však samo o sobě nepředstavovalo majetkový zájem – vztahovalo se totiž na způsob, jakým se s pohledávkou označenou jako „majetková hodnota“ zacházelo podle vnitrostátního práva.

Výše uvedená judikatura ve věcech *Maurice* a *Draon* ilustruje rozsah pojmu „legitimní očekávání“ v situaci podobné projednávanému případu. V obou případech totiž rodiče dětí narozených s postižením, které nebylo zjištěno během těhotenství, podali žalobu domáhající se odpovědnosti za škodu před vstupem článku 1 zákona ze dne 4. března 2002 v účinnost. Soud rozhodl, že v rozsahu, v jakém byla na probíhající řízení aplikována pravidla stanovená v článku 1 zákona ze dne 4. března 2002, došlo k neoprávněnému zásahu do práva na náhradu škody, a tím i k zásahu do práv stěžovatelů podle článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě. Za tímto účelem Soud z pohledu situace před účinností napadeného zákona posoudil, zda byly splněny podmínky pro vznik odpovědnosti za zavinění, a usoudil, že stěžovatelé mají pohledávku ve smyslu „majetkové hodnoty“. Soud měl za to, že s ohledem na konstantní judikaturu správních soudů v této oblasti mohli stěžovatelé legitimně očekávat, že budou moci získat náhradu škody, včetně zvláštních nákladů vyplývajících z celoživotního postižení jejich dítěte. Soud zde dospěl k závěru, že retroaktivní uplatnění zákona ze dne 4. března 2002 způsobilo, že rodiče ztratili již existující majetkové hodnoty, a to konkrétně prokazatelné právo na náhradu škody, o němž očekávali, že se posoudí podle judikatury vnitrostátních vrcholných soudů (*Draon*, cit. výše, § 82).

Ve vztahu k projednávanému případu Soud uvedl, že za účelem prokázání existence majetku ve smyslu článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě je rozhodující vnitrostátní právo účinné v době, kdy došlo k předmětnému zásahu. Vnitrostátní soudy v rámci vydaných rozhodnutí a ve všech fázích řízení jednoznačně prokázaly existenci zavinění a přímou příčinnou souvislost mezi zaviněným jednáním a vzniklou škodou. Vnitrostátní soudy měly za to, že zaviněné jednání nemocnice vedlo stěžovatele k přesvědčení, že počaté dítě nemá žádnou anomálii a že těhotenství může mít normální průběh. Stěžovatelé rovněž jasně vyjádřili své přání vyhnout se riziku genetické vady. Uvedené zaviněné jednání navíc podle Soudu odradilo stěžovatele od provedení dalších vyšetření, která mohla následně vést i k ukončení těhotenství.

Podmínky pro vyvození odpovědnosti vůči nemocnici tak podle Soudu byly splněny, a stěžovatelům proto vznikla pohledávka odpovídající právu na náhradu nákladů péče o dítě narozené jako postižené

v důsledku chyby v prenatalní diagnostice, což představovalo „majetkovou hodnotu“. Soud dále poznamenal, že pokud jde o datum vzniku pohledávky ve vnitrostátním právu bez sporného použití ustanovení článku L. 114-5 CASF, v judikatuře správních i obecných soudů v tomto ohledu panuje shoda: právo na náhradu škody vzniká dnem, kdy nastala událost, která škodu přímo způsobila, a to bez ohledu na datum podání žaloby na náhradu škody. Soud uvedl, že s ohledem na zásady francouzského obecného práva a ustálenou judikaturu v oblasti odpovědnosti mohli stěžovatelé legitimně očekávat, že budou moci získat náhradu škody odpovídající nákladům na péči o jejich postižené dítě, jakmile došlo ke škodě, což bylo v tomto případě v okamžiku narození dítěte. Podle názoru Soudu tak stěžovatelé měli pohledávku, u které mohli legitimně očekávat úspěch, v souladu s obecným právem odpovědnosti za zavinění. Nárok stěžovatelů tudíž představoval „majetek“ ve smyslu první věty článku 1 Protokolu č. 1, a uvedené ustanovení proto v projednávaném případě použitelné je.

b) K odůvodněnosti

Soud následně přistoupil k posouzení odůvodněnosti předmětné stížnosti. Úvodem konstatoval, že použití ustanovení článku L. 114-5 CASF, které v zásadě vylučovalo náhradu nákladů na péči o postiženého syna, představuje zásah, který lze ztotožnit se zbavením majetku ve smyslu druhé věty prvního pododstavce článku 1 Protokolu č. 1. Proto musel zejména posoudit, zda byl sporný zásah „stanoven zákonem“. Soud v tomto ohledu poznamenal, že existence právního základu ve vnitrostátním právu sama o sobě nestačí ke splnění požadavku na zákonnost zásahu do práv chráněných článkem 1 Protokolu č. 1. Aplikace právních předpisů, na nichž je zbavení majetku založeno, musí splňovat požadavek dostatečné dostupnosti, přesnosti a předvídatelnosti (*Lekić proti Slovinsku*, č. 36480/07, rozsudek velkého senátu ze dne 11. prosince 2018, § 95), přičemž rozdíly v judikatuře mohou způsobit právní nejistotu, která je neslučitelná s požadavky právního státu (*Molla Sali proti Řecku*, č. 20452/14, rozsudek velkého senátu ze dne 19. prosince 2018, § 153).

Ve vztahu k projednávanému případu Soud zaprvé uvedl, že ve smyslu rozhodnutí Ústavní rady z roku 2010 byl zrušeno přechodné ustanovení zákona z roku 2005, které stanovilo retroaktivní použití článku L. 114-5 CASF. Zrušení přechodného ustanovení ve smyslu francouzské odborné literatury poskytuje prostor pro okamžité použití pravidel obecného práva upravujících časovou působnost právních předpisů. Na základě uvedených pravidel tak podle Soudu nebylo možné článek L. 114-5 CASF použít na skutečnosti, které nastaly před vstupem zákona ze dne 4. března 2002 v účinnost, bez ohledu na datum zahájení řízení. Došlo totiž ke zrušení celého přechodného ustanovení a neexistovalo jiné legislativní ustanovení, které by aplikaci uvedeného ustanovení výslovně upravilo. Soud dále poukázal na existenci rozporu mezi výkladem ze strany Státní rady na straně jedné a Kasačního soudu na straně druhé ohledně vůle zákonodárce a rozsahu zrušení formulovaného Ústavní radou. Kasační soud totiž ve svém rozhodnutí vyloučil použití článku L. 114-5 CASF na události, které nastaly před 7. březnem 2002, bez ohledu na datum podání žaloby na náhradu škody. Soud za těchto okolností nemohl dospět k závěru, že by zákonnost zásahu vyplývajícího z použití článku L. 114-5 CASF rozhodnutím Státní rady z března 2014 mohla být založena na ustálené judikatuře vnitrostátních soudů.

Soud proto jednomyslně shledal, že retroaktivní zásah do majetku stěžovatelů nelze považovat za „stanovený zákonem“ ve smyslu článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě a že ve vztahu k prvním dvěma stěžovatelům došlo k porušení tohoto ustanovení.

Všichni tři stěžovatelé dále namítali i porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 1 Protokolu č. 1, a to z důvodu tvrzené diskriminace při přiznávání odškodnění, avšak Soud dospěl k závěru, že ve světle shledaného porušení na poli článku 1 Protokolu č. 1 již není nutné se touto částí stížnosti zabývat.